

LA FORMACIÓ DELS FORMADORS

Quina educació cultural i artística
necessiten les escoles i quina tenen
els mestres i artistes?

«El propòsit de l'educació és mostrar a la
gent com aprendre per si mateixos. L'altre
concepte de l'educació és adoctrinament.»

Noam Chomsky

Una de les qüestions controvertides del debat sobre cultura i educació és la del perfil i la formació que necessiten els professionals que treballen en aquests espais mixtos. Quina educació cultural i artística volen les escoles? Coincideix amb la que ofereixen els mestres i els artistes?

PER A QUÈ VOLEM L'EDUCACIÓ ARTÍSTICA? LA FORMACIÓ DEL TALENT

Tradicionalment, l'educació artística s'ha orientat a la detecció del talent, la identificació dels qui tenen habilitats especials i voluntat d'esdevenir creadors, creadores o intèrprets. Amb aquest objectiu, a Catalunya van néixer institucions com el Liceu, l'Escola de Belles Arts, l'Institut del Teatre o els conservatoris de música. Els ensenyaments artístics superiors sempre han defensat la necessitat de començar com més aviat millor la formació dels infants en aquestes àrees, i avui ja es pot estudiar música o dansa de manera professional als centres integrats¹ de Catalunya.

Tanmateix, l'artista o creador poques vegades treballa ja aïlladament o en solitud. Fins i tot quan és un artista plàstic o un compositor, necessita moltes feines i activitats complementàries o derivades que són les que fan possible que el seu art dialogui amb la societat:

«La categoria "artista" no se circumscriu a l'artista plàstic o artista visual, sinó que s'amplia i es redefineix incloent-hi tots aquells perfils professionals que formen part dels processos de producció i execució de qualsevol manifestació creativa, des dels creadors fins al personal auxiliar. [...] escriptors, guionistes, músics, dramaturgs, directors d'escena, escenògrafs, ballarins, il·lustradors, realitzadors, dobladors, professionals de la il·luminació, l'audiovisual, circ, art dramàtic, cinema, edició i arts plàstiques.»²

La creació artística i la producció cultural són importants en clau econòmica perquè generen productes innovadors, llocs de treball i serveis basats en l'experiència. El concepte que encara està en debat és el d'indústries culturals o indústries creatives, que «es componen d'empreses altament innovadores dotades d'un gran potencial econòmic i que constitueixen un dels sectors més dinàmics d'Europa. Representen de fet un 2,6 % del PIB de la Unió Europea, posseeixen un fort potencial de creixement i donen ocupació de qualitat a uns cinc milions de persones arreu de la UE-27».³ Les dades estadístiques del 2017 indiquen, per exemple, que els professionals de la cultura eren 104.726 persones,⁴ un 3,20 % del total a Catalunya.

Un projecte artisticoeducatiu a l'escola pot tenir com a objectiu la formació bàsica de futurs professionals, l'orientació laboral o l'impuls a l'emprenedoria. Si és així, ha de considerar una gran diversitat de tasques relacionades amb els

¹ <http://queestudiar.gencat.cat/ca/estudis/musica/centres-integrats/>

² www.paac.cat/p/1/729/0/Reflexió

³ https://cultura.gencat.cat/web/.content/icic/documents/arxiu_icic/100531_llibre_verd_industries_culturals.pdf

⁴ https://dadesculturals.gencat.cat/web/.content/sscc/gt/arxius_gt/ECC-2020.pdf

⁵ <https://unesco.org/2018/10/10/educacio-hi-ha-un-tresor-amagat-a-dins-1996/>

⁶ <http://ensenyament.gencat.cat/ca/departament/publicacions/colleccions/curriculum/curriculum-eso/>

processos artístics que van des de l'escriptura d'un guió o la realització d'una escultura fins a la il·luminació o el disseny d'una campanya de comunicació.

En aquest sentit, alguns exemples són LÓVA, que promou l'òpera a l'escola, o el cas de Cinema en curs, projectes que converteixen les aules en equips de producció que aprenen a treballar consensuant decisions i aportant diferents talents en funció dels contextos i les realitats personals. Aquests projectes no treballen exclusivament des d'aquesta perspectiva, però fan possible el contacte amb sortides professionals diferents i seductores. Detectar talent artístic o orientar professionalment pot ser, doncs, un dels grans objectius dels projectes de què estem parlant.

EDUCACIÓ ARTÍSTICA PER DESENVOLUPAR COMPETÈNCIES TRANSVERSALS

Al llarg de la història de l'educació, les escoles de pensament han anat canviant el model educatiu concretat en el que, des de la perspectiva constructivista actual, s'anomenen els currículums formals. El repte educatiu del segle XXI⁵ són les competències bàsiques: aprendre a conèixer, a fer, a ser i a conèixer.

Els projectes artisticoeducatius poden tenir com a objectiu, per tant, l'assoliment de la competència cultural i artística entesa com una competència general bàsica⁶ necessària per al creixement personal de tots els nens i nenes més enllà de si es dedicaran de manera professional a la cultura i les arts. El vincle assenyalat per la neurociència entre l'educació emocional, les arts i l'aprenentatge significatiu o la construcció de resiliència personal obre qüestions que preocupen molt en els contextos escolars contemporanis.

A l'educació primària, les matèries de visual i plàstica, música i dansa estan orientades a treballar la creativitat de manera específica i transversal.

Les fotos d'aquest article són de les primeres jornades de la Plenària Mutare Educació, celebrada el juliol del 2019 per debatre sobre com situar la cultura i les arts al centre de l'educació. Com a resultat d'aquesta feina de cocreació en va sortir la Taula Periòdica de Mutare Educació (vegeu la pàgina 86).

A l'educació secundària, les arts es plantegen com a llenguatges comunicatius i expressius amb una clara dimensió social.

Projectes que treballen des d'aquesta perspectiva són els concursos de cançó improvisada Glosa als instituts de Catalunya, que combinen la llengua catalana i l'expressió oral amb la música, o el projecte Quatre cordes, de Musicop, on l'educació emocional és un aspecte central.

EDUCACIÓ ARTÍSTICA PER A LA CIUTADANIA

L'educació artística s'entén també des de les arts comunitàries que situen el focus en els drets humans, la democràcia i la interculturalitat, entesa com a valoració positiva de la diversitat. És una perspectiva avalada per les Nacions Unides a través de l'experta en drets culturals Karima Bonnoune, que, en els seus informes, defensa les pràctiques artístiques inclusives amb objectius com l'acceptació de la diversitat cultural, la superació del temor i dels prejudicis, l'enfortiment de la resiliència, la gestió del dol, la resistència a l'opressió i al terrorisme, el restabliment de la confiança, l'hàbit d'escoltar i explicar històries, el reconeixement de la injustícia i com afrontar-la, o el fet de saber imaginar nous futurs i donar-los cos.

Projectes a Catalunya en aquesta línia són els de l'escola Xamfrà al Raval o Basket beat, on els artistes basen el treball en el diàleg i la cocreació amb les comunitats més vulnerables.

Un projecte artísticoaducatiu a l'escola pot tenir com a objectiu la formació bàsica de futurs professionals, l'orientació laboral o l'impuls a l'emprenedoria.

L'educació artística s'entén des de les arts comunitàries que situen el focus en els drets humans, la democràcia i la interculturalitat.

QUINS SÓN ELS PERFILS PROFESSIONALS QUE S'HI DEDIQUEN? DOCENTS ESPECIALISTES EN MÚSICA, ARTS VISUALS O EDUCACIÓ FÍSICA

La formació del professorat ha estat àmpliament treballada per entitats com Rosa Sensat o la Fundació Bofill.⁷ En els seus estudis assenyalen que, davant la ràpida evolució de la societat i els contextos d'aprenentatge, tan important és repensar constantment la formació inicial del mestre i professor a les universitats com garantir un bon pla de formació continuada,⁸ que, ara per ara, és una formació voluntària, fora de la jornada laboral, i que ha vist reduïdes dràsticament les partides dedicades a promoure-la.

L'any 1990 la LOGSE⁹ configurava per primera vegada a Espanya les matèries curriculars de música, arts visuals o educació física, i fixava l'obligació que les impartissin mestres especialistes. L'Espai Europeu d'Educació Superior va transformar els plans d'estudis de la formació inicial de mestres de primària en una versió generalista en què han desaparegut les especialitzacions que s'han substituït per «mencions» o itineraris formatius menors en visual i plàstica o música. Són professionals que compartiran assignatura a l'escola.

Per a la secundària, la formació d'especialistes recau en el Màster en Formació del Professorat, centrat també en la música i les arts visuals o l'educació física, amb poca dedicació horària als instituts excepte en el cas dels batxillerats artístics, on es treballen també les disciplines de les arts escèniques o en viu.

A través del Pla de valors, aquests mestres i professors reivindiquen el potencial de les arts en l'educació: enfortir la capacitat de creació i innovació, treballar les emocions, millorar el benestar físic i mental, treballar per la inclusió social, fer valer les identitats i el patrimoni cultural, afavorir el diàleg intercultural, i desenvolupar la capacitat d'innovació i creixement en l'economia del coneixement.¹⁰

LA MEDIACIÓ ARTÍSTICA I CULTURAL

Els mediadors o intermediaris són aquells que o bé recorren als llenguatges artístics per treballar qüestions socials o bé treballen en equipaments i propostes culturals amb els públics utilitzant eines més properes a la didàctica.

La formació dels mediadors artístics i culturals a Catalunya s'ofereix a professionals que provenen generalment d'una formació de base en educació social o en l'àmbit artístic i humanístic. L'oferta és molt diversificada: màsters en gestió i producció cultural o en educació del patrimoni, o màsters ja centrats específicament en mediació artística i en el paper de les arts en l'acció social com els de l'Institut del Teatre.

La formació dels crítics d'art o dels experts en comunicació cultural té també una orientació a la mediació més centrada en la construcció de ponts i llenguatges compartits entre els públics i les arts.

Els mediadors són professionals que treballen majoritàriament fora de l'educació formal. Els marcs sistèmics i sindicals del món educatiu no permeten avui que s'inclouguin aquests perfils en els equips docents si no han passat prèviament també per la formació de professorat de què parlàvem en el punt anterior.

⁷ https://www.fbofill.cat/sites/default/files/Que_funciona_14_mes-tres070619.pdf

⁸ https://criatures.ara.cat/escola/formacio-permanent-mestres-estiu_0_2265373447.html

⁹ Llei orgànica 1/1990, de 3 d'octubre, d'ordenació general del sistema educatiu.

¹⁰ <http://www.pladevalors.cat/wp-content/uploads/2016/08/Pla-deValors-Educacio-Artistica.pdf>

De Mutare Educació han sorgit demandes molt concretes que dibuixen espais culturals innovadors on desenvolupar una formació no acadèmica molt experiencial i transformadora.

LA NECESSITAT D'HIBRIDACIÓ

De l'espai de cocreació de Mutare han sorgit demandes molt concretes que dibuixen espais de formació més híbrids i no tan acadèmics. S'ha parlat concretament de formació no acadèmica, en espais culturals innovadors; una formació molt vivencial, experiencial i transformadora, que podria sorgir de l'aliança amb els centres de recursos ¹¹ o els ICE ¹² i en horari laboral professional.

Es constata que, quan les propostes són iniciativa dels artistes i creadors, l'àmbit de la pedagogia o l'acció social hi té poca presència. ¹³ Un estudi recent del Conca assenyala en aquest sentit que «les sortides professionals relacionades amb les arts s'han diversificat, però la formació contínua se centra majoritàriament al voltant de la figura del creador. Caldria projectar en l'imaginari social l'atenció a l'emergència i rellevància d'altres perfils, com el de tècnic, gestor, investigador, comunicador, crític, pedagog, agent turístic i d'altres». ¹⁴

Pel que fa als educadors socials i als pedagogs o mestres i professors, han fet explícita la demanda de més formació artística i cultural de base o en la formació continuada.

Des de la Fundació Carulla la resposta a Mutare Educació són els programes d'innovació des del Museu de la Vida Rural (vegeu el capítol 5) i el programa Connexions en el marc dels Premis Baldiri Reixac (vegeu el capítol 3).

Caldria plantejar també, com a país, un pla global de formació contínua en educació artística i pedagogia entre els departaments d'Educació i Cultura de la Generalitat i en aliança amb tots els implicats.

¹¹ Centre de Recursos Pedagògics Específics de Suport a la Innovació i la Recerca Educativa (CESIRE).

¹² Ofereix formació permanent a professorat no universitari, estudiants i altres col·lectius.

¹³ La figura de l'artista pedagog té una llarga trajectòria al Canadà, per exemple. A casa nostra, alguns projectes, com www.artistespedagogics.com/projete, hi comencen a treballar.

¹⁴ https://conca.gencat.cat/web/.content/arxius/publicacions/informe_ensenyaments_artistics/IC102016-RESUM_DESCRIP-TIU-V6-1-2.pdf

Els professionals de l'educació demanen més formació artística i cultural de base o en formació continuada.

Mutare Educació: les arts en la pràctica educativa

La plenària Mutare Educació de la Fundació Carulla va posar en relació 250 persones vinculades al món artístic, cultural i educatiu amb l'objectiu de reivindicar la importància de la cultura i les arts en l'educació. Va ser una jornada de cocreació durant la qual vam identificar els factors que faciliten la realització de projectes culturals i artístics a l'escola, així com els reptes i les estratègies per multiplicar-los.

Les conclusions més significatives de la sessió van ser les següents:

Professionals. Un dels factors clau és el dels professionals que ho fan possible. Artistes, mediadors professionals de la cultura i educadors confirmen que els cal formació específica.

Recursos. Estem parlant de propostes de curta, mitjana o llarga durada en què s'impliquen professionals que no estan en el sistema reglat. Les necessitats logístiques i de materials tenen uns costos econòmics variables en funció de cada projecte, i un altre recurs important són els espais per assajar o per exhibir processos i resultats.

Temps. Cal rescatar-lo o trobar-lo en horaris molt pautats durant el curs escolar. El temps va lligat als models flexibles d'organització. El Projecte Educatiu de Centre hauria de ser un projecte transversal que es pugui treballar en petits grups i amb les famílies, i que inclogui les arts. Els centres educatius poden així flexibilitzar horaris, reorganitzar grups d'edat i constituir equips en funció de les necessitats.

Cocreació i participació amb un lideratge fort dels professionals. És essencial dissenyar projectes de manera participativa amb tota la comunitat educativa, incloent-hi els alumnes, a partir de dinàmiques de pluja d'idees, fòrums de debat, converses amb l'entorn familiar i de grup. Això permet classificar temes i afinitats, establir un fil conductor o un repte a partir del qual cercar artistes amb qui treballar. Aquests projectes són exercicis comunitaris de relació dins-fora de l'escola, propostes de serveis a la comunitat o maneres de conèixer millor l'entorn.

Planificació i avaluació. S'han de fer en comissions mixtes amb representació de tots els implicats i s'ha de

garantir la consecució dels objectius. Una bona planificació permet gaudir del procés i poder improvisar. Es reivindica la coavaluació i les autoavaluacions. Hi ha un acord majoritari en la necessitat d'eliminar la nota numèrica i aprofitar aquests projectes per aprendre a mesurar el procés personal de creixement de l'alumne.

Compromís. Un dels grans reptes és identificar qui vol treballar en aquest sentit. On són les escoles disposades i els agents culturals i artístics apropiats. Busquem educadors i educadores, escoles que tinguin equips directius implicats, claustres i docents motivats que entenguin la diversitat cultural com a oportunitat per trencar tòpics i hibridar cultures, i que apostin per ser espais de creativitat. Que vegin en el currículum una oportunitat.

Artistes i equipaments culturals amb propostes creatives sostenibles, que tinguin capacitat per ajustar-se als tempos educatius i busquin donar resposta a necessitats específiques de cada entorn i de cada comunitat.

El paper de les **administracions.** Han de facilitar, fer possible l'entesa entre els dos mons i entre tots els agents implicats: famílies, comunitat, institucions, etc. Alguns projectes a Barcelona, a Girona i al Prat de Llobregat ja estan anant en aquesta direcció. En països europeus com Àustria o Finlàndia hi ha institucions dedicades a prestar aquest servei, finançades per les administracions públiques educatives i culturals amb el suport del sector privat. ¹

En definitiva, ens cal el mapa de projectes i la creació a Catalunya d'una xarxa de persones, entitats i institucions aliades en la defensa de les arts i la cultura en l'educació que ens representi en el que ja és un moviment global. ²

Xifres de participació a Mutare Educació:

7	Ajuntaments
25	Centres educatius
42	Entitats culturals i socials
6	Equipaments culturals
16	Fundacions
5	Escoles de música

¹ https://www.kulturkontakt.or.at/html/E/wp.asp?pass=x&p_lc-d=en&p_title=8889&rn=207450
<https://www.kulttuuriperintokasvatus.fi/in-english/>

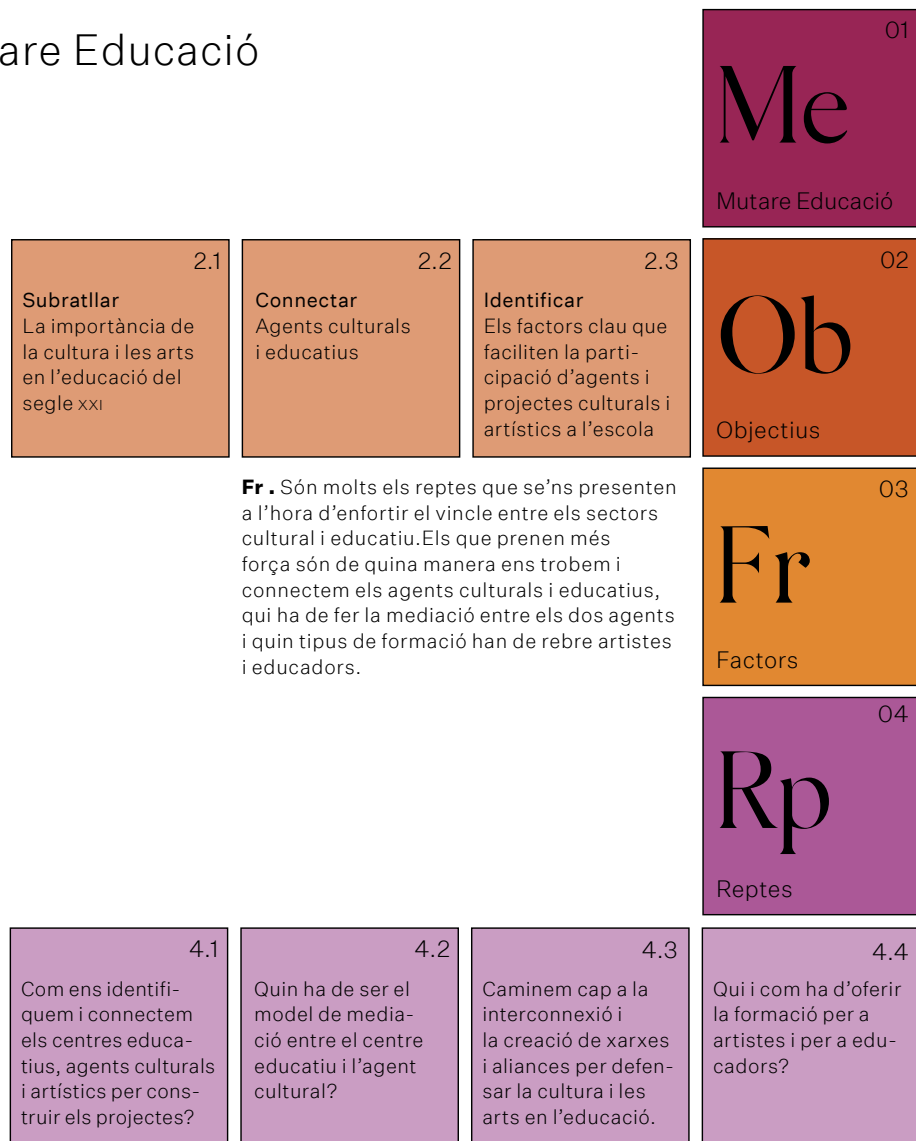
² Els dies 28 i 29 d'octubre del 2019 a Frankfurt va tenir lloc el World Summit in Arts Educa-

tion, una trobada internacional sobre educació artística amb la participació de nombroses xarxes internacionals i europees per a l'educació i les arts que actualitzaran el full de ruta marcat per la Unesco l'any 2010, i molt especialment la situació de les arts en l'educació formal o obligatòria.

Claus per desenvolupar projectes artístics a les escoles:

taula periòdica de Mutare Educació

Ob. Mutare Educació té uns objectius molt clars: valorar els centres educatius com a generadors de coneixement i continguts, connectar el sector educatiu i cultural, i generar coneixement de manera col·lectiva entre dos mons que sovint es donen l'esquena.

Rp. La cultura és un dret i hem de vetllar perquè tothom hi pugui participar. I, per fer-ho, la cultura i les arts han de ser al centre dels projectes educatius. Quins elements hem de tenir en compte per fer-ho possible?

Rf. És imprescindible una reflexió prèvia sobre per què són importants la cultura i les arts en l'educació, i definir uns objectius consensuats que ens garanteixin crear espais compartits de programació i treball entre el centre educatiu i l'artista o l'entitat.

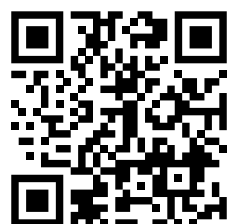
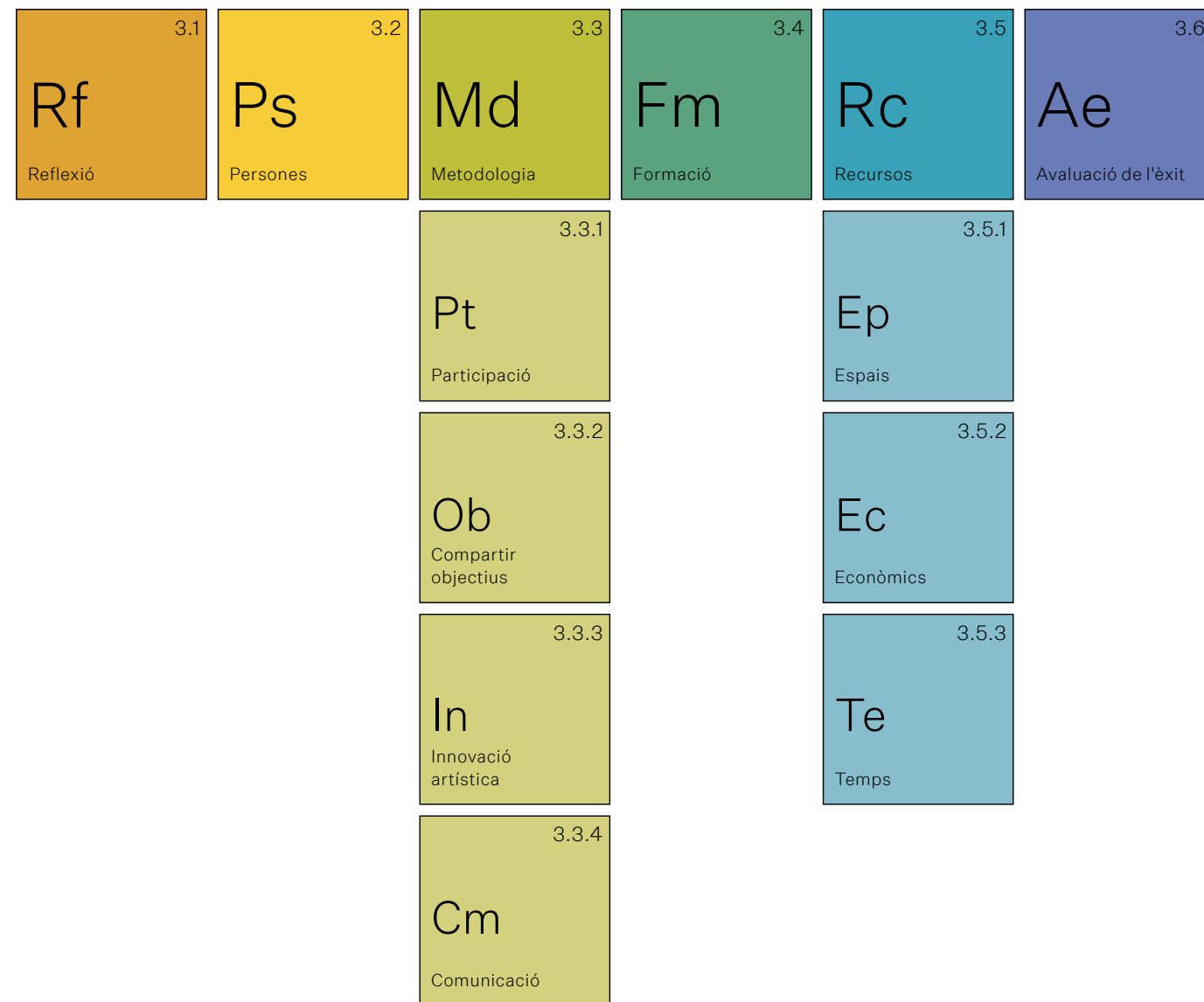
Ps. Els llenguatges artístics remouen emocions que a vegades no són senzilles de gestionar.

Md. Per comptar amb un projecte educatiu que inclogui la cultura i les arts com un eix transversal, sovint s'hauran de realitzar modificacions en el model d'organització del centre educatiu, imprescindibles per al bon transcurs del projecte i de la relació amb els agents culturals.

Fm. Un dels factors més assenyalats és el tipus de formació que han de rebre tant el professorat dels centres educatius com els agents culturals que participen amb l'alumnat.

Rc. La viabilitat dels projectes és més senzilla quan l'escola i l'entorn van a l'una; quan s'hi vinculen l'ajuntament, el barri, altres entitats o institucions o la comunitat educativa en un sentit ampli. Parlem de recursos quan ens referim a la perspectiva econòmica, la del temps i la logística.

Ae. Una bona planificació i organització en el transcurs del projecte entre els agents que hi participen alhora que un sistema efectiu d'avaluació i seguiment asseguraran un bon funcionament del projecte.

En aquest enllaç podeu consultar i descarregar-vos tant les conclusions ampliades de Mutare Educació com de la taula periòdica: fundaciocarulla.cat/mutare/educacio